



Warszawa, dnia 16 listopada 2015 roku

WD.5130.1.9.2013

DECYZJA NR 1202/2015

Na podstawie przepisów art. 89 pkt. 2, art. 91 ust. 4 pkt. 3 i 4, art. 9 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 - ze zm.), w trybie art. 104 Kodeksu postępowania administracyjnego (Dz. U. z 1960 r. Nr 30, poz. 168 – ze zm.), w wyniku postępowania administracyjnego przeprowadzonego z urzędu, w związku z wnioskiem Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich/ oddział w Warszawie

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków

orzeka:

wpisać do rejestru zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego:

DZIEŁO FORTYFIKACYJNE NR 54 (REDUTA) – pozostałość po umocnieniach obronnych Warszawy, MIEJSCE WALK STOCZONYCH 6 WRZEŚNIA 1831 ROKU W CZASIE POWSTANIA LISTOPADOWEGO (29 listopada 1830 - październik 1831).

Wyżej wymieniony obszar definiują następujące działki o nr ew.: 5 (część), 10/1, 10/3, 10/4, 10/5, 14/2, 16, 17, 18/1, 18/2, 18/3, 18/4, 18/5, 21, 22, 23, 24/4, 24/10, 24/11, 24/12, 24/13, 24/14, 25, 26 (część), 52 – położone w obrębie 2-03-02, w rejonie Alei Jerozolimskich - al. Bohaterów Września – ul. Na Bateryjce (dzielnica Ochota).

Na załączniku graficznym do niniejszej decyzji, stanowiącym jej integralną część, linią w kolorze czerwonym oznaczono zasięg reduty, zaś zasięg przedpoła oznaczono kolorem zielonym.

Uzasadnienie

Postanowieniem nr 571/2014 z dnia 14 listopada 2014 roku, po rozpatrzeniu wniosku organizacji społecznej tj. Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich - oddział w Warszawie (SNAP), Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie (MWKZ) wszczął postępowanie administracyjne w sprawie wpisu do rejestru zabytków – zgodnie z wnioskiem - „zachowanego fragmentu pola bitwy tj. pozostałości po umocnieniach wojennych Warszawy z czasów Powstania Listopadowego oraz cmentarza wojennego, zwanego w terminologii wojskowej Redutą (dziełem) nr 54, w pamięci Polaków zakorzenionej pod nazwą Reduta Ordoną”. Idąc za argumentacją SNAP podkreślono, iż tzw. „Reduta Ordoną to cenny zabytek militarny, stanowi także cmentarz poległych żołnierzy wojsk powstańczych oraz szturmujących Redutę Rosjan, stanowi także świadectwo zdarzenia bardzo ważnego dla tożsamości Narodu Polskiego. Ważnego szczególnie dla mieszkańców Warszawy, stanowiący symbol poświęcenia utrwalony w literaturze polskiej”. Powyższe decyduje zarówno o materialnej, jak i

niematerialnej wartości miejsca, odpowiadającego – w ocenie organizacji – definicji legalnej zabytku, miejsca upamiętniającego wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (vide art. 3 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 1 pkt. 1 lit. h ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Ówczesne przyjęty zakres postępowania oparto o inwazyjne badania wykopaliskowe przeprowadzone w l. 2010 – 2013 na terenach udostępnionych przez dysponentów nieruchomości (spółki deweloperskie).

Pismem z dnia 24 kwietnia 2015 roku w/w organizacja, funkcjonująca na prawach strony (vide postanowienie MWKZ z dnia 16 marca 2015), wniosła o rozszerzenie zakresu przedmiotowego postępowania. Wskazano na konieczność objęcia ochroną konserwatorską nieruchomości oznaczonych następującymi numerami ewidencyjnymi: 10/4, 10/1, 17, 18/1, 18/2, 18/3, 18/4, 18/5, 21, 22, 52 (pozostała część) oraz fragmentów działek o nr ew. 5 i 26 (zgodnie z załącznikiem do wniosku; numerację działek ew. w niniejszej decyzji podano wg bieżącego stanu uwidocznionego na ortofotomapie m. st. Warszawy). Wskazano na nowe ustalenia naukowe, zreasumowane m.in. w opracowaniu autorstwa W. Migala „Badania archeologiczne na Reducie Ordon t. I” (marzec 2013 – publikacja listopad 2014). Nowych informacji dostarczyły również badania wykopaliskowe na przedpolu dzieła obronnego tj. działce o nr ew. 24/11 (sprawozdanie – 8 czerwca 2015). Podniesiono, iż zarówno istnienie lub znaczne prawdopodobieństwo istnienia relikwów związanych z Redutą Ordon oraz konieczność ochrony widoku na to dzieło, w pełni uzasadniają korektę dotychczasowych granic objętych postępowaniem administracyjnym.

Podczas tychże, jak i późniejszych badań udokumentowano oryginalne pozostałości umocnień tj. fosy i wałów, a w okalających wał wilczych dołach natrafiono na pochówki poległych tam żołnierzy, zarówno polskich, jak i rosyjskich, o czym szerzej poniżej.

Należy podnieść, iż obok zasadności merytorycznej wskazano na społeczny wymiar postępowania. „Interes społeczny” – reprezentowany już przez SNAP jako organizację społeczną - podkreślono poprzez ponad 3000 podpisów złożonych elektronicznie pod apelem w sprawie zachowania tzw. Reduty Ordon, jak również poprzez Stanowisko Rady Dzielnicy Ochota z dnia 31 marca 2015 roku oraz Uchwałę nr 179 Komisji Polityki Przestrzennej, Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska Rady Dzielnicy Ochota m. st. Warszawy z dnia 18 sierpnia 2014 roku, postulujące zmianę obowiązujących ustaleń prawa miejscowego mogących doprowadzić do zniszczenia dzieła oraz utworzenie in situ „centrum edukacyjnego poświęconego Reducie Ordon”.

Uprzednie dążenia do oznaczenia Reduty Ordon jako obszaru zabytkowego uwidoczniło się w ustaleniach obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W zapisach prawa miejscowego wyznaczono rozległą strefę archeologicznej ochrony konserwatorskiej, jednakże zakaz zabudowy ustanowiono wyłącznie w obszarze błędnie przyjętym jako lokalizacja dzieła 54 (vide Uchwała nr XLVI/1445/2008 Rady m.st. Warszawy z dnia 18 grudnia 2008r., obszar 2KP-P). Tymczasem teren faktycznie zabytkowy pozostaje obszarem inwestycyjnym, o zróżnicowanej sytuacji własnościowej (w tym wspomnianych podmiotów prywatnych).

W toku postępowania administracyjnego w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości oraz na potrzeby postępowań odrębnych związanych z działaniami preinwestorskimi zgromadzono następujący materiał dowodowy (przechowywany w aktach sprawy oraz w aktach Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków): Nieinwazyjne badania geofizyczne na Reducie Ordona w Warszawie – autor: Łukasz Porzuczek, Warszawa-Krzeszowice, październik 2010; Badania archeologiczno-rozpoznawcze na terenie „Reduty Ordona” w Warszawie 25.10-24.11.2010 – autorzy: Witold Migal, Ewelina Więcek; Badania archeologiczno-rozpoznawcze na terenie „Reduty Ordona” w Warszawie, II sezon badań 08.08-31.08.2011, autorzy: Witold Migal, Ewelina Więcek; Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego prowadzonego w 2009 r. w związku z budową Ośrodka Kultury Muzułmańskiej, autor: Zbigniew Polak, Warszawa 2010; Opinia na temat zasadności wpisu do rejestru zabytków fragmentu pola bitwy, pozostałości po umocnieniach polowych oraz „cmentarza wojennego” z okresu Powstania Listopadowego zwanych „Redutą Ordona”, autorzy Jakub Wrzosek, Julia Włodarczyk, Warszawa 2015; Sprawozdanie z badań archeologicznych na działce 24/11 przy ul. Na Bateria 6 w Warszawie, autor Andrzej Jaskuła, Warszawa 2015. Powyższe opinie i sprawozdania uzupełniają Warszawskie Materiały Archeologiczne – badania archeologiczne na Reducie Ordona, pod redakcją Wojciecha Borkowskiego i Norberta Kasparka, tom I, Warszawa 2014. Materiał ten pozwala na znaczne rozpoznanie zasięgu i stanu zachowania tzw. Reduty Ordona, co zostało odzwierciedlone we wnioskach SNAP. Z kolei strona przedstawiła materiał polemiczny opracowany przez dr hab. Grzegorza Podrucznego (opinia z dnia 9 września 2015 roku).

Przedmiotowe dzieło fortyfikacyjne samodzielnej obrony biernej, o sześciobocznym narysie, położone jest w obszarze dzielnicy Ochota, w sąsiedztwie Ronda Zesłańców Syberyjskich, z czego blisko 1/3 powierzchni szanica usytuowana jest obecnie w pasie Alej Jerozolimskich, zaś przeciwległy kraniec umocnienia ogranicza ulica Na Bateria. Badania archeologiczne prowadzone od 2010 roku pozwoliły na odkrycie i udokumentowanie pozostałości suchej fosy (przebieg oznaczono na załączniku graficznym do decyzji), wału, dwóch rzędów wilczych dołów (oznaczone na załączniku do decyzji) oraz obszernego, nieckowatego wgłębienia interpretowanego jako pozostałości leja po wybuchu prochowni, a także dużej liczby artefaktów (zabytków ruchomych) w postaci przede wszystkim metalowych elementów mundurów żołnierzy polskich i rosyjskich, broni oraz fragmentów ich ubiorów. W wilczych dołach odkryto pochówki poległych podczas szturm.

Budowa fortyfikacji wokół lewobrzeżnej części stolicy rozpoczęła się niemal nazajutrz po nocy listopadowej 1830 roku i prowadzona była z różnym natężeniem i skutecznością do początku września następnego roku, czyli szturm Warszawy przez wojska rosyjskie (vide publikowany plan umocnień płk. Marcina Klemensowskiego). Wchodząc w skład kompleksu fortyfikacji wolskich reduta nr 54 osłaniała, wraz z położonym na północny-wschód od niej dziełem nr 55, główną placówkę – redutę wolską z kościołem św. Wawrzyńca, dowodzoną przez gen. Józefa Sowińskiego (wpisana do rejestru zabytków nieruchomości decyzją z dnia 20 sierpnia 2003 roku).

Położenie reduty powstańczej nr 54, oddanej pod dowództwo majora Ignacego Dobrzelewskiego, podyktowane zostało ukształtowaniem terenu. Naturalne wyniesienie (obecnie ok. 7 m) - ograniczone od południa polną drogą,

z czasem przekształconą w ulicę Na Bateriajce - otoczono palisadowanymi rowami i potrójnym rzędem wilczych dołów. Całość zajmowała powierzchnię ok. 2.3 ha. Umocnione wielobocznym wałem i fosą wzgórze miało pomieścić 600 żołnierzy i 7 armat, w praktyce broniła go znacznie mniej liczna załoga, tym samym kilkukrotna przewaga piechoty rosyjskiej umożliwiła szybkie zdobycie szczytu. Symbolem rozpaczliwej obrony umocnienia została eksplozja nieostoiętego ziemni magazynu prochowego, a jej bohaterem podporucznik Juliusz Ordon (dowódca artylerii), któremu przypisano jego wysadzenie. Początkowy brak wiedzy o dalszych losach Ordona, rannego i ukrywającego się przed zaborcą, wpłynął na powstanie legendy o jego bohaterskiej śmierci, popartej i spopularyzowanej wierszem Adama Mickiewicza.

Niemal bezpośrednio po zdobyciu Warszawy przez wojska rosyjskie w 1831 roku władze wojskowe przeprowadziły likwidację większości dotychczasowych umocnień drewniano – ziemnych, planując wybudowanie systemu fortyfikacji murowanych (Twierdza Warszawa). Ówczesne prace niwelacyjne nie doprowadziły jednak do całkowitego zniszczenia umocnień - w tym reduty nr 54. Obszar byłego szczytu znalazł się bezpośrednio na zapleczu Fortu Szczęśliwice, toteż do 1912 roku pozostawał niezabudowany. Był użytkowany rolniczo, a następnie jako nieużytek – wysypisko śmieci. W 1937 roku na cześć obrońców reduty ustawiono pamiątkowy kamień, jednakże znalazł się on w miejscu posadowienia pomnika sławiącego zwycięstwo wojsk rosyjskich nad zbuntowanymi Polakami (widocznego z torowiska kolei warszawsko – wiedeńskiej), nie zaś w miejscu faktycznej lokalizacji umocnienia. Obecnie okolice szczytu są silnie zurbanizowane, a naturalna powierzchnia tego terenu w znacznym stopniu zniszczona – od strony północnej są to wykopy drogi (Aleje Jerozolimskie) i kolei (okolice Dworca Zachodniego), zaś od strony południowej nowe inwestycje (centra handlowe, osiedla mieszkaniowe).

Należy też zaznaczyć, iż z chwilą rozpowszechnienia wiedzy o prawidłowej lokalizacji reduta stała się obszarem nielegalnych poszukiwań zabytków prowadzących do jej dalszej dewastacji (prace ziemne, liczne wykopy rabunkowe prowadzone również przy użyciu ciężkiego sprzętu). Wcześniej, budowa Alej Jerozolimskich dokonana w latach 70 tych XX wieku doprowadziła do nieodwracalnego zniszczenia czoła oraz barku północnego i zachodniego reduty, zaś działania rabunkowe dokonane przed 2010 rokiem spowodowały dewastację barku południowego oraz fosy wraz z częścią przyległych wilczych dołów.

Wspomniana opinia Narodowego Instytutu Dziedzictwa opracowana na potrzeby MWKZ nie poddała weryfikacji prawidłowości obszaru objętego wnioskiem SNAP (marzec 2015). Materiał ten nie zawiera uszczegółowienia graficznego. NID, oprócz omówienia trzech elementów wymienionych we wniosku SNAP („fragment pola bitwy”, „pozostałości po wojennych umocnieniach Warszawy”, „cmentarz wojenny”), zwraca uwagę na wartości archeologiczne miejsca. W ocenie NID omawiany teren jest również „zabytkiem archeologicznym i jako taki powinien znaleźć się w rejestrze zabytków”. We wnioskach zawartych w opinii znajduje się stwierdzenie, iż „przedmiotowy obiekt spełnia definicję zabytku, a zwłaszcza zabytku archeologicznego może być więc wpisany do rejestru zabytków województwa mazowieckiego”.

Zabytek archeologiczny to miejsce (nieruchomość – tj. grodziska, kurhany itp. oraz tzw. stanowiska „płaskie” - nie tworzące własnej formy terenowej) lub ruchomość (przedmioty kultury materialnej związanej z działalnością człowieka) poznawane w drodze badań wykopaliskowych oraz analitycznego postępowania badawczego właściwego archeologii. Artykuł 6 ust.1 pkt. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymienia przykładowy katalog zabytków archeologicznych tj.: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. W istocie swej o powyższym zdefiniowaniu reduity jako zabytku archeologicznego decyduje bieżąca metodyka rozpoznania i opisanie tegoż zabytku. Autorzy opinii podkreślają, iż wydarzenie jakim jest bitwa (tu rozegrana dnia 6 września 1831 roku) zostawia po sobie konkretne ślady materialne, które w większości można badać jedynie metodami wypracowanymi przez archeologię.

To słuszne założenie, nie podlegające polemice, zostało już umocowane prawnie w ustaleniach prawa miejscowego jako strefa archeologicznej ochrony konserwatorskiej (vide § 9 ust. 3 w/w Uchwały Rady m. st. Warszawy). Należy jednak cały czas pamiętać, iż obowiązek przeprowadzenia szerokopowierzchniowych badań archeologicznych wiąże się z działaniami niszczącymi, a zatem decyzja MWKZ powinna uwzględniać powyższe uwarunkowanie. Sytuuje to dopuszczalną formę ochrony, jak m.in. określił to SNAP, w stronę pojęcia „miejsca upamiętniającego wydarzenie historyczne bądź działalność wybitnych osobistości bądź instytucji” (vide art. 3 ust. 1 w związku z art. 6 ust.1 pkt. 1 lit. h ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Tym samym zawarte we wzmiankowanej opinii zalecenie objęcia ochroną pola bitwy jako zabytku sensu stricto archeologicznego jest nieadekwatne do sytuacji. Ukształtowanie obszaru świadczące o jego roli jako reduity jest obecnie słabo czytelne. Reduta – jak podnoszą biegli – nie zachowała się w krajobrazie, jest ona – jak opisano - w znacznym stopniu zniszczona, a jej podstawowym przymiotem staje się fakt braku trwałych form zagospodarowania (zabudowy) oraz zachowanie w gruncie, dotychczas nie wyeksplorowane, pozostałości stoczonego boju. A zatem kultywowanie tego niewątpliwie cennego dziedzictwa będzie wiązało się z uczynieniem czy wręcz znaczną aranżacją przypisywanych mu wartości. Działanie to, jak można zakładać, wiązałoby się z istnieniem formuły współdziałania pomiędzy m. st. Warszawa a podmiotami prywatnymi lub w - krańcowym przypadku - z częściowym odszkodowaniem na rzecz obecnych współwłaścicieli.

Kazus tzw. Reduty Ordona wskazuje na wyraźne współistnienie mitu powstańczego i mitu literackiego; związku w tradycji niepodległościowej Polski niezwykle trwałego. „Reduta Ordona” – wiersz Adama Mickiewicza powstał na emigracji w 1832, na podstawie relacji uczestnika tych wydarzeń, przyjaciela poety - Stefana Garczyńskiego. W scenie finałowej Ordon, nie chcąc oddać wrogowi amunicji (zgodnie z zaleceniem generała Józefa Bema, wizytującego reductę w przeddzień walk), wysadza się wraz z całym jej składem w powietrze. Jest to wersja literacka, gdyż w rzeczywistości dowódca artylerii przeżył. Tym niemniej opinia o celowym wysadzeniu reduity nr 54 przez Ordona, jak i jego bohaterskiej śmierci była długo kwestią bezsporną. Niezależnie od odmiennej prawdy historycznej recytacja mickiewiczowskiej „Reduty Ordona” stała się ważnym elementem

patriotycznej edukacji kolejnych pokoleń Polaków. Sugestywność wizji narodowego wieszca i potencjał znaczeniowy dzieła nr 54 jako autentycznego miejsca zdarzeń Powstania Listopadowego (w tym miejsca „pochówku” jego uczestników – Polaków i Rosjan) - potwierdzonego zarówno źródłowo, jak i w toku współczesnych badań – współdecyduje o potrzebie wzmożenia ochrony konserwatorskiej w formule wpisu zabytku do rejestru zabytków nieruchomych.

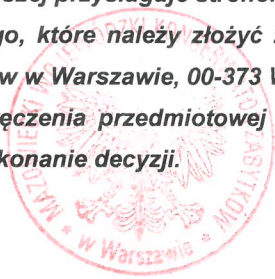
Na podstawie art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W myśl art. 9 ust. 2 - w trybie określonym przez ust. 1 wyżej przytoczonego artykułu - do rejestru zabytków może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru. Definicja legalna zawarta w art. 3 pkt.1 ww. ustawy określa, iż zabytek nieruchomy to nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną i naukową. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt. 1 litera h w/w ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki nieruchome będące miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Z uwagi na zachowane wartości historyczne i naukowe dzieło fortyfikacyjne nr 54 (reduta) tj. pozostałość po umocnieniach obronnych warszawy, miejsce walk stoczonych dnia 6 września 1831 roku w ramach powstania listopadowego (29 listopada 1830 - październik 1831) - odpowiada definicji legalnej zabytku zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zostaje wpisane niniejszą decyzją do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego i podlega ochronie prawnej. Zgodnie z art. 3 ust.15 tejże ustawy otoczenie to teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych. Granice otoczenia zabytku (miejsca walk) przyjęto w oparciu o granice działek ewidencyjnych, tak oznaczona strefa winna umożliwić organom konserwatorskim możliwość oceny sposobu zagospodarowania terenu położonego w bezpośrednim sąsiedztwie pozostałości umocnienia.

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji.

Od decyzji niniejszej przysługuje stronom, na podstawie art. 127 K.p.a, odwołanie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które należy złożyć za pośrednictwem tutejszego urzędu (na adres: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, 00-373 Warszawa, ul. Nowy Świat 18/20) zgodnie z art. 129 § 2 K.p.a w terminie 14 dni od doręczenia przedmiotowej decyzji. W myśl art. 130 § 2 K.p.a wniesienie odwołania w terminie wstrzymuje wykonanie decyzji.

Załączniki:

1. Załącznik graficzny
2. Pouczenie o skutkach wpisu zabytku do rejestru zabytków



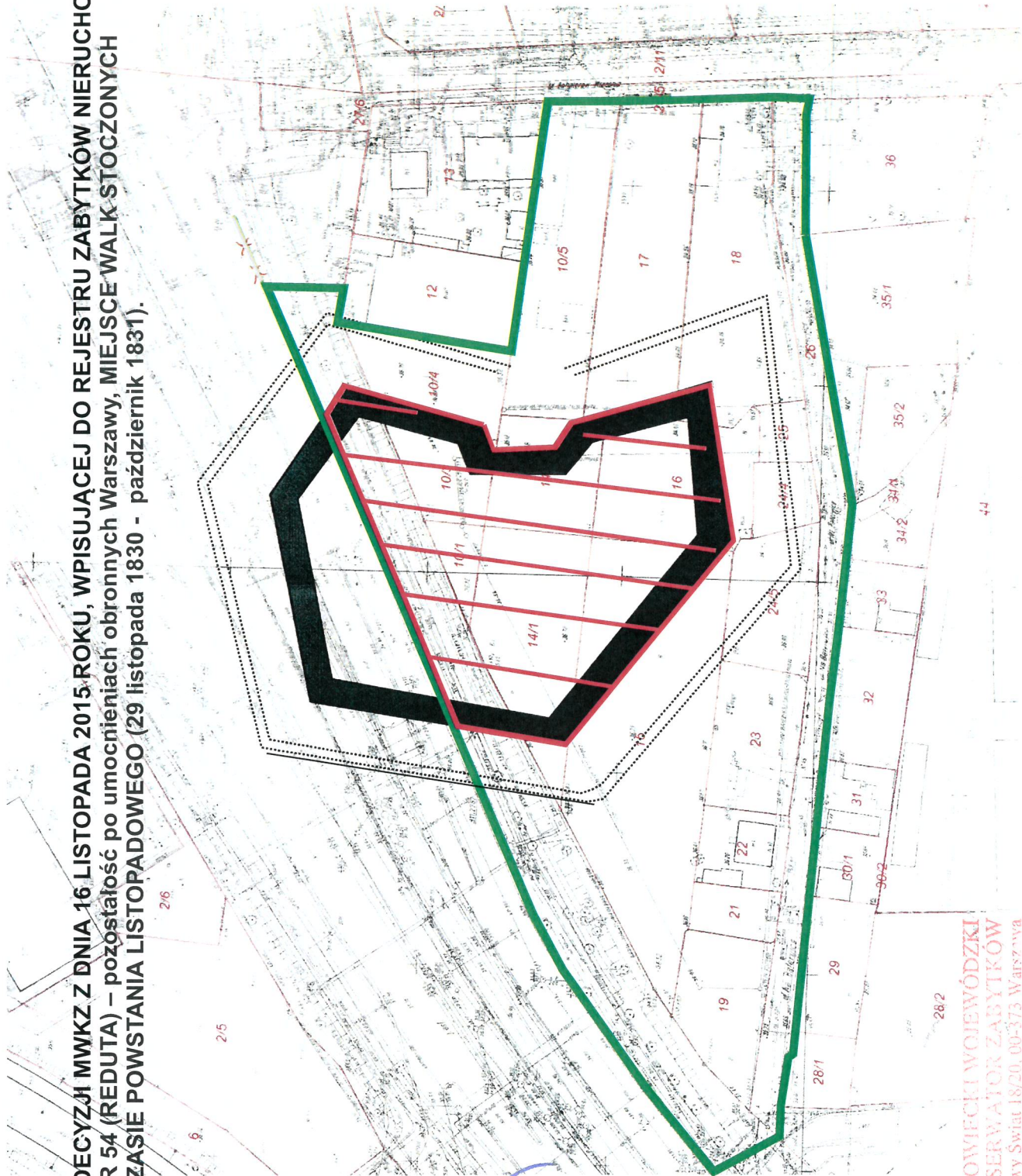
MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW
Rafał Nadolny

**ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY DO DECYZJI MWKZ Z DNIA 16 LISTOPADA 2015. ROKU, WPISUJĄCEJ DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH:
DZIEŁO FORTYFIKACYJNE NR 54 (REDUTA) – pozostałość po umocnieniach obronnych Warszawy, MIEJSCE WALK-STOCZONYCH
6 WRZEŚNIA 1831 ROKU W CZASIE POWSTANIA LISTOPADOWEGO (29 listopada 1830 - październik 1831).**

— dzieło 54

— pole walk

**MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW**
Rafał Nadolny



**MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW**
ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa
tel. 22 44 30 400, fax: 22 44 30 401
www.mwzkz.pl